

Мавзу: **СУВ ФОНДИ ЕРЛАРНИНГ
ҲУҚУҚИЙ ҲОЛАТИ**

Р Е Ж А:

1. Сув фонди ерлари тўғрисида тушунча ва унинг ҳуқуқий ҳолати тавсифи.
2. Сув фонди ерларидан фойдаланиш тартиби.
3. Сув фонди ерларидан фойдаланиш турлари.
4. Сув фонди ерларидан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Сув фонди ерлари маъноси Ўзбекистон Республикаси Ер кодексининг 77-моддасида ўз ифодасини топган. Унга кўра, сув фонди ерлари деганда давлатнинг ваколатли органлари томонидан сув хўжалиги эхтиежлари учун ажратилган, сув билан қопланган, гидротехника иншоотлари жойлашган, сув объекtlари қирғоқлари эгаллаган минтақалар тушунилади

Ўзбекистон худудини кесиб ўтувчи энг сув артериялари бўлмиш Сирдарё ва Амударё ҳамда уларнинг ирмоқлари Ўзбекистондан ташқарида бошланади. Норин, Қорадарё, Сух, Чирчиқ, Зарафшон, Сурхондарё, Қашқадарё, Шерободдарё Ўзбекистоннинг йирик дарёлари ҳисобланади. Уларнинг кўпчилиги фақат ўрта ва қуйи оқимда Ўзбекистон худудидан ўтади. Сирдарё ҳавзасининг сув йиғиш майдонида 38 куб километр сув тўпланади, унинг фақат 10 фоизи Ўзбекистон худудига тўғри келади. Амударёнинг сув йиғиш майдонидан тўпланган 79 куб километр сувнинг эса фақат 8 фоизи Ўзбекистонга тегишли.

Республикада истеъмол қилинаётган сув миқдорининг 95 фоизи дарё ва сойлардан олинади. Сувни истеъмолчиларга ўз вақтида ва керакли миқдорда етказиб бериш мақсадида кўплаб канал, зовур, гидроузел, гидротехника иншоотлари, сув омборлари, доимий насос станциялари қурилган. Республикамиз қишлоқ хўжалиги суғорма деҳқончилиikka асосланган. Сув хўжалигида умумий сув сарфи 2500 куб метрдан ортиқ бўлган 75 йирик канал, умумий ҳажми 18,6 миллиард кубметр бўлган 53 сув ва 25 сел омборлари, 32,4 минг километр хўжаликлараро каналлар (унинг 9,4 минг километрига бетон қопланган), 4889 насос агрегатлари ўрнатилган 1479 доимий насос станциялари, 10180 тик дренаж ва сув чиқиш қудуқлари, 30,4 минг километр хўжаликлараро коллекторлар бор (1995). Сув иншоотларини ишлатиш (эксплуатация қилиш) ва ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш билан боғлиқ бўлган барча ишларни Ўзбекистон Республикаси сув ва қишлоқ хўжалиги вазирлиги ва унинг жойлардаги ташкилотлари бажаради.

Ўзбекистонда жами 250 га яқин катта-кичик кўл бор. Амударё дельтасидаги энг катта кўл Судочье кўлидир. Ўзбекистон кўлларининг аксарият қисми тоғларда, 2000-3000 метр баландликда жойлашган. Тоғ кўлларининг сатҳи, одатда, 1 квадрат километрдан ошмайди. Текисликлардаги кичик кўллар Сирдарё ва Амударё қайирларида, Амударё дельтасида, суғориладиган воҳалар чеккаларида жойлашган. Уларнинг кўпи саёз. Пастлик жойларда ирригация шхобчаларидан чиққан ташлама – зовур сувларидан ҳам кўллар вужудга келган. Масалан, Арнасой ботиғида шундай сувлардан умумий майдони 1760 квадрат метр катта кўл ҳосил бўлган.

Каналлардан Ўзбекистонда асосан суғориш мақсадларида фойдаланилади. Мавжуд каналларнинг умумий узунлиги қарийб 160 минг километр шундан 22 минг километри хўжаликлараро каналлар, қолган қисми хўжалик ички тармоқларидир.

Сув фонди ерларининг ҳуқуқий ҳолати Ўзбекистон Республикасининг бир қатор қонунларида белгиланган. Бу қонунлар жумласига Ўзбекистон Республикасининг «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги, «Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида»ги қонунларини, Ер кодексини кўрсатиш мумкин. Ушбу қонунларда сув фонди ерларининг тушунчаси, улардан фойдаланиш ва муҳофаза этиш тартиби ҳам да шартлари белгиланган. Чунончи, Ер кодексининг 77-моддасида кўрсатилишича, сув фонди ерларига сув хавзалари (дарёлар, кўллар, сув омборлари ва шу кабилар), гидротехника ва бошқа сув хўжалиги иншоотлари эгаллаб турган, шунингдек сув хавзаларининг ва бошқа сув объектларининг қирғоқлари бўйлаб ажратилган минтақадаги сув хўжалиги эҳтиёжлари учун корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга белгиланган тартибда берилган ерлар киради.

Сув фонди ерлари таркибини **уч қисмдан** иборат:

- **Биринчиси сув билан қопланган, яъни сув остида, тубидаги ерлардир.** Буларга сув ҳавзалари, яъни дарёлар, кўллар, сув омборлари билан банд бўлган ерлар киради..
- **Иккинчи қисм сув фонди ерларига гидротехника ва бошқа сув хўжалиги иншоотлари эгаллаб турган ерларни киритиш мумкин.** Сув хўжалиги иншоотлари деганда лотоклар, қувурлар, сув хўжалигига хизмат қиладиган маъмурий бинолар, туғонлар ва бошқалар тушунилади.
- **Учинчи қисм сув фонди ерлари жумласига сув ҳавзаларининг қирғоқлари бўйлаб ажратиб қўйилган минтақалардаги ерлар киритилади.** Бунга 20 метр кенгликдаги қирғоқ минтақалари, кемалар учун ажратилган минтақалар ҳамда муҳофаза қилиш учун ажратилган зоналар киради.

Кўпчилик дарёлар, магистрал каналлар ва коллекторлар, сув омборлари ва бошқа сув ҳавзаларининг, шунингдек ичимлик ва рўзғор сув таъминоти, аҳолининг даволаш ҳамда маданий соғломлаштириш эҳтиёжларига хизмат қиладиган манбалар махсус ҳимоя қилинади. Шу мақсадда қонун шундай сув ҳавзалари атрофида ҳимоя зоналари ташкил қилишни белгилайди. Хусусан, шундай жойларда санитария зоналари ўрнатилади. Санитария зоналари 3 та минтақага бўлиниб, уларнинг ҳар бирига ердан фойдаланишнинг алоҳида ҳолатлари (режими) ўрнатилади. Масалан, биринчи минтақада яшаш, қандайдир қурилиш иншоотлари қуриш ман этилади.

Сув фонди ерлари ҳуқуқий ҳолатидаги муҳим хусусиятлардан бири шундан иборатки, бу ерларда сув объектларига салбий таъсир кўрсатадиган хўжалик фаолият юритиш ва қурилиш ишлари олиб бориш таъқиқланади (**Ер кодексининг 77-моддаси**). Чунки, хўжалик фаолияти ёки қурилиш ишлари сувни ифлосланиши ва захарланишига олиб келиши мумкин. Шу сабабдан, бу ерлар алоҳида тартибда муҳофаза қилинади. Шунинг учун **Ер кодексининг 77-моддасида** белгиланишича, бундай ҳолатлар рўй берган тақдирда бу ерлар табиатни муҳофаза қилиш эҳтиёжлари учун ер эгаларидан ва ердан фойдаланувчилардан олиб қўйилиши мумкин.

Ички сувлар қирғоқ минтақаларида қурилмалар ва иншоотлар қуриш фақат тегишли ҳокимият идораларининг розилиги билан амалга оширилиши мумкин. Бу қурилма ва иншоотлар сув хўжалиги мақсадларига хизмат қилиши лозим.